

Власник, який не здійснює фактичного користування земельною ділянкою, зрозуміло, не може знати потреби користувача у встановленні тих чи інших сервітутів, а тому не може виступати уповноваженою стороною сервітутного правовідношення. Весь інтерес, пов'язаний із встановленням сервітутного права, зосереджений у користувача (орендаря) земельної ділянки.

Керуючись наведеною аргументацією, вважаємо за доцільне на рівні ЗК *визнати право на встановлення сервітуту з боку уповноваженої сторони за користувачем (орендарем) земельної ділянки, якщо вона передана у постійне користування (оренду)*. Саме такий підхід закріплений, зокрема, у аналогічних українському законодавствах Республіки Білорусь³ та Російської Федерації⁴.

Необхідність погодження встановлення сервітуту із власником пануючої земельної ділянки видається спірною з наступних міркувань.

По-перше, встановлений користувачем (орендарем) сервітут, при його непотрібності власникові, може бути на вимогу останнього припинений (ч.1 (б) ст.102 ЗК). Крім того, договір між власником та користувачем земельної ділянки може передбачати однією з умов повернення земельної ділянки у належному стані припинення самим користувачем встановлених ним сервітутів за тією ж підставою.

По-друге, існує точка зору, що можливе припинення сервітуту за загальною для акцесорних прав, яким є земельний сервітут⁵, підставою – *resoluto iure concedentis resolvitur ius concessum* (втрата сили сервітутом з припиненням права, що належало сервітуарію по відношенню до земельної ділянки, яка потребувала встановлення сервітуту, тобто припинення права користування (оренди))⁶.

Враховуючи викладене, вважаємо доцільним допустити *встановлення земельного сервітуту користувачем (орендарем) без попереднього погодження із власником земельної ділянки, задля вигоди якої сервітут встановлюється*.

Що стосується інших варіантів вирішення законодавчої колізії, а саме: а) визнання сервітуарієм тільки власника земельної ділянки, або; б) встановлення вимоги погодження з ним встановлення сервітуту користувачем, то при застосуванні таких конструкцій матимемо наступне.

У першому випадку, як видно з вищевикладеного, власник, котрий передав земельну ділянку у користування, не матиме ніякого інтересу до встановлення сервітуту. Крім того, він не зможе ним користуватись, адже правомочність користування передана і повністю належить користувачу (орендареві). Відповідно, сервітуарієм може бути тільки користувач (орендар).

Другий випадок: вимога погодження із власником встановлення сервітуту теж є недоцільною, оскільки можливість встановити сервітут залежатиме тоді не тільки від згоди зобов'язаної сторони, а й від власника земельної ділянки, який може чинити безпідставний опір його встановленню, що у підсумку може унеможливити ефективне користування земельною ділянкою і спричинити зайві судові процеси. Неучасть же власника у процесі встановлення сервітуту, як доведено вище, не створює для нього жодних негативних наслідків. Отже, останні два варіанти є неприйнятними.

Стосовно зобов'язаної сторони сервітутних правовідносин ЗК, зокрема, передбачає наступне: а) земельний сервітут встановлюється за домовленістю між *власниками* (ч.2 ст. 100 ЗК), саме *власник* обтяженої земельної ділянки має право на відшкодування заподіяних сервітутом збитків (ч.4 ст. 101 ЗК); б) *власник, землекористувач* земельної ділянки, на яку встановлений земельний сервітут, має право вимагати плату за його встановлення (ч.3 ст. 101 ЗК). Знову маємо суперечності, пов'язані із суб'єктним складом, адже, крім того, що повноваження зобов'язаної сторони сервітутних правовідносин розщеплюються між двома особами, сумнівною з точки зору доцільності виглядає позиція усунення користувача земельної ділянки від здійснення прав та обов'язків, породжуваних сервітутним правом і здійснення їх тільки власником.

Сервітут зачіпає та певним чином обмежує правомочність користування обтяженою земельною ділянкою. Використання земельної ділянки здійснюється у частині, що не перешкоджає сервітутові, або (що залежить від виду сервітуту) взагалі не здійснюється у просторових межах, на які поширюється сервітутне право. Сервітуарій не має права використовувати своє сервітутне право способом, що обтяжує або взагалі унеможлиблює використання земельної ділянки за цільовим призначенням. З наведеного недвозначно випливає, що здійснення сервітуту в усякому разі може впливати лише на права особи, якій належить правомочність користування земельною ділянкою, але не на власника.

На відміну від уповноваженої сторони, обтяжена має право вимагати припинення сервітуту тільки у випадках зникнення підстав його встановлення та неможливості використання обтяженої земельної ділянки (ст. 102 ЗК). Отже, при поверненні земельної ділянки до власника, після закінчення терміну оренди чи припинення права постійного землекористування, якщо на неї був встановлений сервітут за згодою користувача обтяженої земельної ділянки, власник не буде мати можливості припинити сервітут (закон не передбачає інших підстав припинення сервітуту), і, відповідно, його право буде порушено. Отже, у цьому випадку при встановленні сервітуту має бути врахований інтерес власника. Це може бути зроблено тільки шляхом надання ним згоди на укладення користувачем обтяженої земельної ділянки *договору про встановлення сервітуту*. Якщо ж згоди не буде, користувач не матиме права укласти договір, оскільки інакше він порушить право власника. Уповноважена ж сторона сервітутного правовідношення у будь-якому випадку матиме право на звернення до суду до власника земельної ділянки, на яку встановлюється сервітут, із приводу його встановлення.

¹ Урядовий кур'єр.- 2001.- 15 листопада.

² Ч. 2 ст. 24 Закону України "Про оренду землі" від 06.10.1998 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України.- 1998.-№46-47.- Ст. 280.

³ Ч. 2 ст. 14 Кодексу Республіки Білорусь про землю від 04.01.1999 // Станкевич Н. Г. Земельное право Республики Беларусь: Учебное пособие.- Минск, 2000.- С. 165.

⁴ Ч. 4 ст. 274 Цивільного Кодексу РФ (введений в дію 01.01.1995р.) // Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный).- М., 1998.- С. 508.

⁵ Див. наприклад: Азімов Ч. Сервітути в цивільному праві України // Вісник академії правових наук України.- 2000.- №1.- С. 108.

⁶ Копылов А. В. Вещные права на землю в римском, русском дореволюционном и современном российском гражданском праве.- М., 2000.- С. 75.

С. Марченко,
*аспірантка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Одним із основних напрямків державної аграрної політики України на сучасному етапі є створення належних правових умов для ефективного здійснення суб'єктами аграрного підприємництва виробничо-господарської діяльності.

Становлення нових організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, зміна соціальних, економічних і правових умов їх господарювання, значне збільшення обсягу і структури сільськогосподарського виробництва зумовлюють потребу у ґрунтовному, всебічному дослідженні правових проблем вдосконалення правового регулювання виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва з метою підвищення її ефективності.

За десятилітній період аграрної реформи в Україні створено правове поле для здійснення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарськими товаровиробниками, створено і діє сукупність правових норм, уособлених у певну структуру. Однак, негативні фактори, перш за все нестабільність законодавства (поспішність у створенні актів, часті зміни їх змісту, поверхове ставлення до розроблення правових положень), не дозволяють суб'єктам аграрного підприємництва повною мірою реалізувати переваги економічної свободи. Недосконалий понятійний апарат законодавчих актів створює не лише теоретичні проблеми, але й ускладнює практику їх застосування. "Право як регулятор людської поведінки тим ефективніше виконує свою роль, чим більш вірно концептуально і лінгвістично виражені його констатації, приписи, дозволи і заборони".

В аграрному законодавстві України відсутнє визначення виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва, немає єдності і серед науковців щодо розуміння виробничо-господарської діяльності.

В теорії аграрного права виробничо-господарська діяльність суб'єктів аграрного підприємництва розглядається у декількох аспектах:

1) виробничо-господарська діяльність (у широкому розумінні) – як предмет аграрного права, тобто комплекс аграрних відносин, об'єктом яких є переважно виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств, установ, організацій, а також індивідуальних підприємців¹. Гуревський В.К. зазначає, що "всі аграрні відносини, які є предметом регулювання нормами аграрного права...слід розглядати як синтез відносин по виробництву, переробці і реалізації сільськогосподарської продукції"²;

2) виробничо-господарська діяльність суб'єктів аграрного підприємництва – як інститут аграрного права. Визнання правового регулювання виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва як правового інституту реально відображає дійсність, хоча деякі вчені по-різному формують назву інституту, а отже – вкладають і різний зміст. Гайворонський В.М. і Жушман В.П. вживають назву – "Правове регулювання виробничо-господарської діяльності у сфері фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств"³. За радянських часів фінансову діяльність розглядали як складову виробничо-господарської (як частина і ціле), а не навпаки. На сучасному етапі розвитку аграрних відносин виробничо-господарська діяльність і фінансова діяльність є самостійними видами господарської діяльності підприємства. На нашу думку, таке формулювання назви інституту є недоцільним. Заміна терміну "виробничо-господарська" на підприємницьку діяльність значно звуужує зміст досліджуваного інституту, оскільки підприємництво доцільно розглядати одним із способів здійснення виробничо-господарської діяльності;

3) виробничо-господарська діяльність - як навчальна дисципліна⁴. Виробничо-господарська діяльність суб'єктів аграрного підприємництва як комплексний інститут аграрного права може слугувати основою для формування навчальної дисципліни – Аграрно-господарче право, але це потребує додаткового дослідження та обґрунтування;

4) виробничо-господарська діяльність - як основна статутна діяльність суб'єктів аграрного підприємництва.

В юридичній літературі виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств розглядається у широкому і вузькому розумінні. У широкому – у вказане поняття включаються як відповідні внутрішні господарські відносини, так і певна сукупність зовнішніх відносин сільськогосподарських товаровиробників, спрямованих на забезпечення їх суспільного виробництва. У вузькому розумінні термін "виробничо-господарська діяльність" - це здійснення підприємством сучасних виробничих функцій, пов'язаних з отриманням результатів праці, виконанням робіт, наданням послуг, використанням з цієї метою предметів і засобів виробництва⁵. У чинному законодавстві під виробництвом (виготовленням) розуміють діяльність, пов'язану з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва⁶.

Поняття виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва у чинному законодавстві не дається. Законодавчі акти, які визначають правосуб'єктність сільськогосподарських товаровиробників, закріплюють основні засади та гарантії здійснення виробничо-господарської діяльності. При цьому виробничо-господарська діяльність розглядається як вид господарської діяльності. Аналіз ст. 6 Закону України "Про колективне сільськогосподарське підприємство", ст. 20 Закону України "Про селянське фермерське господарство" та інших правових норм дає підстави стверджувати, що законодавець під виробничо-господарською діяльністю розуміє діяльність по виробництву сільськогосподарської продукції і сировини, її переробці та реалізації як єдиний комплекс.

Згідно з Законом України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років"⁹, сільськогосподарське виробництво - вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі (ст.1). Специфічний характер виробленої продукції зумовлює необхідність у негайній частковій або повній переробці, дотримання спеціальних правил зберігання, забезпечення певних вимог і стандартів щодо її якості та придатності для споживання. Як необхідний елемент виступає і реалізація виробленої продукції, оскільки відсутність реалізації продукції для суспільних потреб свідчить про натуральний характер господарства, що не відповідає дійсності. Для правильного розуміння сутності виробничо-господарської діяльності необхідно враховувати, що остання являє собою органічну єдність трьох зазначених стадій. В зв'язку з цим необхідно дотримуватись єдності і в термінологічному визначенні відповідних понять. Застосування різних термінів до одних і тих же явищ змінює їх дійсний зміст. Так, досить часто виробництво сільськогосподарської продукції, її реалізацію визначають як види виробничо-господарської діяльності, що не відповідає дійсності. Термін "стадія" означає певну послідовність дій в їх єдності по відношенню до одного явища, "вид" – навпаки, виключає таку єдність. Одним із видів виробничо-господарської діяльності є, наприклад, діяльність у сфері насінництва або племінного тваринництва тощо. Виробничо-господарську діяльність суб'єктів аграрного підприємництва слід розглядати як структурно-організаційну систему, в якій усі елементи органічно і нерозривно взаємопов'язані й, таким чином, впливають один на одного.

З проведеного аналізу нормативно-правових актів та юридичної літератури, виробничо-господарська діяльність суб'єктів аграрного підприємництва являє собою врегульовану нормами права сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції і сировини, і спрямовані на отримання господарської вигоди (економічно значимого результату).

¹ Колбасов О.С. Терминологические блуждания в экологии // Государство и право. – 1999. - № 10. – С.27-37.

² Быстров Г.Е., Козырь М.И. Предмет аграрного права // Аграрное право: Учебник для вузов / Под ред. проф. Г.Е. Быстрова и проф. М.И. Козыря. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрист, 1998. – 534с. – С.7.

³ Див.: Гуревский В.К. Предмет и система аграрного права. // Аграрное, земельное и экологическое право Украины. Общие части учебных курсов. Учебное пособие. / Под ред. Погребного А.А. и Каракаша И.И. – Х.: Одиссей, 2000. – 368 с. – С.13-14.

⁴ Гайворонський В.М., Жушман В.П. Предмет, принципи і система аграрного права // Аграрне право / Кол. авт.; За ред. В.П. Жушмана. – Навч. посібник. – Х.: Національна юрид. акад. України, 1997. – 230 с. – С. 18.

⁵ Аграрное право: Учебник для вузов / Под ред. проф. Г.Е. Быстрова и проф. М.И. Козыря. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юристъ, 1998. – 534с. – С.281-295.

⁶ Янчук В.З. Аграрно-господарче право – навчальна дисципліна // Право України. – 2000. - № 2. – С.38-42.

⁷ Первущин А.Г. Хозяйственный договор в деятельности предприятий сельского хозяйства. – М., 1976. – С. 12-15.

⁸ Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 1 червня 2000 р. // Урядовий кур’єр. – 2000. - №139. – 02 липня.

⁹ Голос України. – 2001. – 21 лютого.

Н. Мельничук,
*аспірантка Національного аграрного
університету, м. Київ*

ПИТАННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ – ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНИ

Згідно Конституції України найвищою соціальною цінністю в нашому суспільстві є людина [5].

Невід’ємною складовою життєдіяльності людини з точки зору, як прогресу, так і його шкідливих наслідків є оточуюче середовище.

Забруднення першочергових ресурсів планети таких, як вода, повітря, родючих шарів ґрунту сьогодні досягли погрожуючого рівня. Як не дивно, але багатогранні види людської діяльності викликають забруднення навколишнього середовища.

Протягом всієї історії цивілізації людство використовує дари Землі як джерело їжі. Тому сьогодні, як і багато років тому, сільське господарство є провідною сферою життєзабезпечення населення Землі продуктами харчування та промисловою сировиною. Але в останній період особливо загострились традиційні проблеми даної галузі. Забруднюються і порушуються природні середовища, кожна додаткова одиниця продукції передбачає все більше і більше затрат, виснаження природних ресурсів вимагає внесення більшої кількості добрив та засобів захисту. Ці та інші негативні прояви висувають задачу забезпечення продовольчої безпеки Землі на перший план.

Всезагальна декларація прав людини (1948 р.) проголосила: “Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи харчування, одягу, житло, медичний огляд та необхідне соціальне обслуговування, який потрібний для підтримання здоров’я її самої та її сім’ї.”(25ст.)

Право громадян на охорону здоров’я закріплено в Конституції України (ст.49). Виходячи з першочергового значення продуктів харчування в життєдіяльності людини, та їх виключного впливу на здоров’я в ст.42 нашої Конституції, зазначено, як обов’язок держави захищати права споживачів, здійснювати систематичний контроль за якістю і безпекою продукції [2, 3, 5].

Безпека і якість продуктів харчування являються одними з основних факторів, які визначають здоров’я нації і збереження її генофонду. Так встановлено, що біля 70% шкідливих для людини речовин потрапляють до неї через їжу і тільки близько 30% через повітря і воду. Тому продовольча безпека в країні, особливо в останні роки викликає серйозне занепокоєння на національному рівні.

Право кожного на отримання безпечного для здоров’я і якісного продовольства було визначено в Римській декларації про Всесвітню продовольчу безпеку (1966 р.).

Не секрет, що внутрішній ринок України заповнений величезною масою імпортованих харчових продуктів, часто недоброякісних і екологічно небезпечних. Зафіксовано чимало випадків отруєнь [4, 6, 7]. Особливо насторожує поява в Англії та інших країнах Європи таких небезпечних захворювань, як “коров’ячий сказ” та “ящур”. В зв’язку з розповсюдженням захворювань, згідно рішення Єврокомісії, в країнах Європи повинно бути ліквідовано до 2 млн. голів великої рогатої худоби, із них 400 тис. – в Німеччині. Зважаючи на це, в сучасних умовах України актуальними є питання розробки комплексу заходів, у тому числі і правових, спрямованих на обмеження, заборону імпорту і реалізації на території України екологічно небезпечних продуктів харчування.

Недостатньо поки, що вивчені наслідки використання трансгенної продукції на продовольчому ринку. З кожним роком в світі збільшуються об’єми її виробництва на основі вирощування генетично модифікованих культур. Висновки вчених відносно трансгенної продукції діаметрально протилежні. На думку одних вона є повністю безпечною і може використовуватись, як звичайний продукт. Інші фіксують появу у людей відхилень зору, алергічних реакцій тощо. Хоча на прилавках наших магазинів чималий процент імпортованої продукції є трансгенною. Важко не погодитися з головою Комітету Державної Думи Росії по аграрним питанням В. Плотніковим, який вважає, що розширення бази трансгенної продукції на продовольчому ринку потребує підсилення законодавчого захисту населення від можливих не передбачуваних наслідків. Вся ця робота повинна вестись на основі повного і об’єктивного інформування покупців про цю продукцію з обов’язковим її маркуванням, яке вже діє в Європі. На нашу думку дані нововведення необхідно ввести і в Україні.

Велику стурбованість викликає масове розповсюдження на продовольчому ринку фальсифікованої продукції, упаковок, етикеток, сертифікатів. Діюче законодавство сьогодні практично не захищає споживача, від такого свавілля.

Серед стратегічних проблем Національного відродження України, соціально-економічного розвитку країни – проблема якості є однією із найактуальніших і найпрогресивніших. Державна політика і національна програма підвищення якості вітчизняної продукції – це перш за все підтримка розвитку реальної економіки, допомога підприємцям, сприяння поверненню вітчизняних товаровиробників на український ринок. Для того, щоб українські підприємства мали змогу вийти на світовий ринок їм необхідно виробляти продукцію по рівню якості не нижчу середньосвітової, а по ціні, а значить собівартості – не вище середньосвітової. Боротьба за ринки збуту змусить українських аграрних товаровиробників підвищити вимоги до якості та екологічної безпеки своєї продукції, перейти на новий рівень використання системи управління її якістю, здійснюваного з додержанням міжнародних вимог [1].

Практична діяльність аграрних товаровиробників по випуску доброякісної продукції потребує належного правового забезпечення. Так сталося, що проблемі правового врегулювання якості продукції в період становлення незалежної Української держави недостатньо приділено уваги серед інших теоретичних правових досліджень.

В той же час актуальність даної проблеми вказує на необхідність належних досліджень, крім того потребує більш широкого нормативного закріплення вимог щодо якості сільськогосподарської продукції, яка виробляється аграрними товаровиробниками, а також забезпечення належної якості під час транспортування і експлуатації споживачем в період виробництва, переробки, транспортування і зберігання.